

особливості жіночого досвіду Голодомору / Оксана Кісь // Українознавчий альманах. Вип. 6. – К.: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. – С. 101–107. 7. Кобченко К. Емансипація по-радянськи: жінки в фізичній культурі та спорті в СРСР у 1920–1930 рр. / Катерина Кобченко // Українознавчий альманах. – Випуск 4 (специвипуск): Гендерна освіта в Україні: досвід, проблеми, перспективи (на виконання Наказу МОН № 839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту»). – К.; Мелітополь, 2010. – С. 104–113. 8. Лабур О. *Femina sovetica in publico*: три документа про конфліктні практики суспільної активності жінок в Україні 1920–1930 рр. / Ольга Лабур // Українознавчий альманах. – Вип. 6. – К.: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. – С. 114–117. 9. Молчанова І. Особисте і загальне при складанні теорій / І. Молчанова //

Мандрівець. – № 6 (71), листопад-грудень 2007. – С. 68–81. 10. Нагорна Н. Соціальні виміри політики більшовиків щодо емансипації жінок у 1920-х роках (на матеріалах компартійних відділів для роботи серед робітниць і селянок УСРР) / Наталія Нагорна // Українознавчий альманах. Вип. 6. – К.: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. – С. 128–131. 11. Наливайченко В. Доктрина українського світу vs неоліберальні концепції / Валентин Наливайченко // Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/216782/>. 12. Стяжкіна О. «Ми жили»: жіночі історії окупації Східної України: підходи і робочі гіпотези до аналізу / Олена Стяжкіна // Українознавчий альманах. – Вип. 6. – К.: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. – С. 146–151.

Катерина Кобченко

Гендерні зміни в українському суспільстві в сер. ХІХ – на поч. ХХ ст. як складова європейських цивілізаційних процесів

У статті здійснено огляд основних форм розвитку жіночого руху в Україні, як Наддніпрянській, так і Західній, з середини ХІХ ст. до 1920-х рр. у контексті європейського жіночого руху.

An overview of the main forms of development of woman's movement in Ukraine, both under-Russian and under-Austrian, from the middle of the 19th century until 1920es in the context of European woman's movement is done in the article.

У середини ХІХ ст. в європейських країнах активізувався процес змін, які ми, з сьогоденської перспективи, називаємо гендерними, та які стосувалися зміни ролі жінок у більшості сфер життя та поступового здобуття ними рівних прав з чоловіками. Це були ті форми суспільної діяльності – від освіти, різних видів праці, передовсім, інтелектуальної та кваліфікованої, до громадської та політичної активності, – які раніше вважалися виключно «чоловічими» й такими, для яких в жінок не було ні здібностей, ні можливостей.

Отже, з середини ХІХ ст. в більшості країн Європи, США та деяких інших країнах європейського цивілізаційного типу, таких як Австралія, розпочалася поступова та мирна «гендерна революція», кульмінацією якої стало надання жінкам виборчого права та зрівняння їх, принаймні *de jure*, в усіх громадських та політичних правах з чоловіками, що відбулося в більшості згаданих вище країн до поч. 1920-х рр.

Ці процеси можна без перебільшення означити як цивілізаційні зміни, адже в їх результаті жіноцтво, тобто половина людства, отримало повноцінний доступ до суспільно-політичних практик та стало суб'єктом життєво важливих процесів в більшості галузей суспільної праці. Гадаємо, якби було можливим вирахувати частку внеску жіноцтва у науково-технологічний та суспільний процес людства в ХХ ст., такі дані були б дуже переконливими. Звичайно, в межах однієї статті неможливо навести широку характеристику процесів, які тривали понад півстоліття. Тому зазначимо основні тенденції, ключові віхи та здобутки таких цивілізаційних змін.

Серед об'єктивних причин та каталізаторів процесів жіночої емансипації слід назвати специфіку економічного розвитку капіталістичних країн, процес становлення громадянських суспільств, породжений буржуазними революціями в країнах Європи, а також прогрес наукових знань, особливо бурхливий розвиток природничих наук. Усе це в сукупності призводило до розширення сфер праці та потреби в нових кадрах у різних галузях прикладної та інтелектуальної діяльності, зайняти які могли та прагнули жінки.

Жіноцтво України – як Наддніпрянської, так і Західної – від початку брало участь у цих важливих змінах власної долі. Дослідниця українського жіночого руху Л. Смоляр відзначала, що «Жіночий рух України першої хвилі (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) розвивався значною мірою під впливом загальноєвропейського руху, однак

мав ще й свої окремі вияви та шляхи розвитку, визначені специфічним становищем української нації під чужим поневоленням» [4].

Згадані вище процеси гендерних змін відбувалися передовсім завдяки зростаючій активності самих жінок і набували форми як власне громадсько-політичних рухів за права жінок, так і їхньої участі у діяльності громадсько-політичних інституцій національного характеру спільно з чоловіками. Цю останню форму жіночої емансипації, особливо характерну для позбавленої державності України, дослідниця українського жіночого руху М. Богачевська-Хомяк означила як «прагматичний фемінізм» [1, с. 26–30].

«Освітній похід» жінок як перша форма жіночого руху. Із середини ХІХ ст. розпочинаються входження жінок до сфери освіти та наукової праці, раніше доступних тільки для чоловіків. Саме освітній рух жіноцтва у країнах Європи та США став однією з перших масових форм руху жінок за свої права. Отримання вищої чи спеціальної освіти стало важливою передумовою здобуття відповідної професійної кваліфікації, запорукою самостійного заробітку, який міг бути для жінки основою власного існування або внеском у сімейний бюджет. Він же відкривав шлях до фінансової самостійності жінок, а відтак вища освіта як початковий етап цього шляху, крім свого практичного значення, ставала також певним символом незалежності жінки.

Для розширення сфер застосування жіночої праці існували об'єктивні причини суспільного та економічного характеру, які викликали соціальні трансформації еліт, передовсім часткове розорення старої спадкової аристократії та посилення ролі буржуазії. Це робило самостійну працю запорукою існування як для багатьох чоловіків, так і жінок. При цьому інтелектуальна праця розглядалася в даному випадку як найбільш придатна для жіноцтва, а вища освіта була передумовою такої праці. Водночас проголошення буржуазних свобод не могло оминати й жіночого питання, а право на освіту в переліку свобод особистості було одним з ключових засад подальшої праці та суспільної діяльності.

Крім того, прагнення освіти було цілком легальною формою боротьби за права жінок, не пов'язаною напряму з політичними питаннями, що робило учасницями жіночого «освітнього руху» ширші кола представниць як різночинного, так і буржуазно-ліберального середовища. Крім того,

у випадку Російської імперії, яка до поч. ХХ ст. залишалася абсолютною монархією, позбавляючи права на політичний плюралізм підданих обох статей, рух жінок за вищу освіту залишався практично єдиною доступною формою боротьби за їхні права, якщо не рахувати нелегальної політичної та терористичної активності представників народовольчого руху, серед яких було чимало жінок.

Що ж стосується країн Західної Європи, до якої політично, у складі Австро-Угорської монархії, належала також Західна Україна, то тут жіночий рух розвивався у органічному зв'язку з буржуазними громадсько-політичними рухами та був складовою процесів формування громадянського суспільства, в якому участь жіноцтва ставала все більш помітною.

Так, жіночий «освітній рух», який не мав скільки-небудь організованого характеру, став першою масовою формою жіночого руху як у країнах Західної Європи та США, так і в Російській імперії, включаючи Наддніпрянську Україну. Саме в Росії, де, як уже зазначалося, для жінок не існувало інших законних форм боротьби за свої права, він набув найбільш потужного характеру, що видно на прикладі жіночого студентства в Швейцарії – країні масової освітньої міграції жіноцтва з Російської імперії, яке традиційно помітно домінувало там серед тамтешнього жіночого студентства [7, с. 16–17].

Водночас навчання відкривало жіноцтву шляхи подальшої суспільно-політичної активності, як це видно з долі частини представниць російської «цюріхської колонії», таких як Віра Фігнер, яка детально описала у спогадах власний шлях від вищої освіти до нелегальної політичної боротьби. Не уникає цього шляху й частина уродженок України, загальна частка яких, за нашими підрахунками, складала на кінець ХІХ ст. близько третини російських студенток Швейцарії [3, с. 615–625].

Новопостале питання вищої жіночої освіти вирішувалося в різних країнах по-різному, проте в більшості випадків шляхом дозволу жінкам навчатися в університетах. Так, приміром у США жінки отримали таке право вже у 1853 р., за ними слідували Франція (1861 р.), Швейцарія (1866 р.), Велика Британія (1878 р.), Скандинавські країни. Лише Німеччина випадала з цієї когорти та йшла в ногу з Російською імперією, яка в організації освіти орієнтувалася в значній мірі на німецькі зразки. Допущення жінок до вищої освіти відбувалося поступово в різних землях Німеччини, проте остаточного вирішення набуло після реформи жіночої школи в Пруссії у 1908 р., в результаті якої жінок було допущено до навчання в університетах з відповідними правами подальшої наукової та викладацької праці [6, с. 38–40].

Жінки Західної України в цьому відношенні перебували у сфері освітньої політики західних країн. Так, відомо, що галицькі українки у 1880 р. надіслали до віденського парламенту петицію з проханням про допущення жінок до вищої освіти. З цього часу австрійські, а з кінця ХІХ ст. і Львівський університет, почали допускати жінок на навчання. У той же час в Російській імперії питання вищої освіти жінок вирішувалося шляхом створення окремої системи вищих жіночих шкіл, майже усі з яких були приватними.

Значним чинником впливу на освітні настрої жінок Російської імперії був ідейний підйом пореформеного часу, викликаний суспільними перетвореннями, передовсім скасуванням кріпацтва. Багатьох представників інтелігентських кіл охопило сподівання змін на краще, прагнення зробити внесок у спільну справу покращення життя. Особливо чутливою до таких настроїв виявилася молодь, у тому числі жінки, чимало з яких не хотіли відставати від родичів-

чоловіків. Якщо ж врахувати тогочасну віру в перетворюючу силу позитивних знань, у прогрес природничих наук, стає зрозумілим, чому значна частина молоді прагнула освіти, у якій вбачала запоруку суспільного поступу.

Слід відзначити, що в Російській імперії, а відтак й у Наддніпрянській Україні, питання університетської освіти жінок було тісно пов'язане із загальним спрямуванням суспільно-політичного курсу держави й вирішувалися в залежності від нього: так, періоди відносної лібералізації відкривали для жінок можливості вищої освіти, зокрема, двері університетів; утвердження ж консервативного курсу, який приходив йому на зміну, призводило до обмеження та припинення такої практики. І справа полягала не стільки у перемозі традиційних поглядів на роль жінки в суспільстві (що також мало місце), скільки в побоюваннях уряду, – часом небезпідставних, – у тому, що лави революційно налаштованої молоді значно поповнюватимуться за рахунок жіночого студентства. Відповідно до цих змін в освітній політиці, в науковій літературі навіть закріпилася думка про два етапи університетської освіти жінок у Російській імперії [5, с. 83, 98].

Освітня міграція, яка активно тривала до початку І Світової війни за значної участі в ній жіноцтва, була важливою формою контактів молодих інтелектуалів з європейським світом, особливо в галузі науки і освіти. Хоча, звичайно, ця освітня міграція мала свою специфіку. Так, приміром, з кінця ХІХ – поч. ХХ ст. серед студентської молоді, яка відправлялася на навчання за кордон, починає переважає єврейське студентство, в тому числі жіноче, позбавлене можливості отримати освіту на батьківщині. Частина його включалася в Європу до сionістського руху, і поїздка на навчання в Європу для деякого оберталася сходомкою на шляху переселення до Палестини. Що ж стосується слов'янського студентства Російської імперії, то й воно під час перебування за кордоном значною мірою групувалося за принципом земляцтва, організовуючи життя в своїх маленьких «колоніях» так, щоб це нагадувало батьківщину.

Проте це не ставало на заваді інтеграції активної та обдарованої частини молоді в освітній та науковий процеси в країнах Західної Європи, здобутки яких вони потім переносили на батьківщину. Одним з яскравих прикладів цього є науковий шлях уродженки України Марії Васюхнової, яка отримала освіту та в 1909 р. захистила дисертацію в галузі хімії в Університеті Фрідріха-Вільгельма в Берліні, працюючи під керівництвом відомого професора Вальтера Нернста, який високо оцінював її наукові здобутки; вона ж стала першою жінкою – доцентом Університету Св. Володимира на фізико-математичному факультеті [2, с. 91].

Громадсько-політична активність жіноцтва. До початку ХХ ст. суспільна активність жінок Наддніпрянської України переважно виявлялися у філантропії, добродійній діяльності та опіці, які полягали в організації благодійних вечорів та зборів на користь нужденних, хворих, неможливої учнівської молоді. Такі заняття були традиційними для інтелігентних жінок середньої верстви, дружин чиновників та професорів, інших прошарків інтелігенції. І хоча це до певної міри було формою дозвілля, все ж можна говорити про участь жіноцтва у громадських справах у формах, офіційно визнаних за жінками суспільством.

У Західній Україні в цей же час створюються перші жіночі організації світського характеру, такі, як організоване в 1891 р. у Стрию Жіноче віче, так і релігійного спрямування, останні – переважно добродійницького характеру, як католицькі «Маріїнське товариство пань» у Львові (з 1904 р.),

або «Товариство Православних русинок» у Чернівцях (з 1908 р.). Низка товариств світського характеру так само була пов'язана з питаннями суспільної опіки, і ця діяльність жіноцтва, її суспільне визнання, як і самореалізація жінок у такий спосіб, поза родинною сферою, ставали етапом на шляху розширення форм та обширів застосування жіночої праці в суспільстві та сприяли організації та зростанню самого жіночого руху, його переходу від посильної участі у задоволенні суспільних потреб до усвідомлення необхідності самоорганізації задля відстоювання та оборони власних прав.

З 1890-х років жіноцтво включається у діяльність політичних партій, а на поч. ХХ ст. помітно розширюється мережа жіночих товариств різного спрямування. Як і у випадку з українським національно-політичним рухом, жінки Західної України мали більше можливостей для легальної громадської діяльності, порівняно з українками Наддніпрянщини. Так, у Львові вже у 1893 р. був створений «Клуб русинок», у Коломиї – «Жіночий кружок». Водночас жіночий рух західноукраїнського жіноцтва був політично більш розширеним, зважаючи на різні погляди національної інтелігенції – від національно-українських до москвофільських.

На початку ХХ ст. в обох частинах України створюється мережа більш потужних жіночих організацій, які стають вагомими осередками жіночого руху. Важливу роль в цьому відношенні відіграла «Жіноча громада» в Києві, яка діяла у 1901–1905 рр., а з 1909 р. – потужна однойменна жіноча організація, заснована у Львові.

Водночас створюється мережа установ взаємної допомоги жінок, які мали на меті сприяння працюючим жінкам шляхом пошуку місця роботи, надання притулку та позик, а також допомоги при вирішенні різного роду життєвих складнощів та забезпечення соціального захисту. Такий характер мали «Харківське товариство взаємодопомоги жінок» (1902–1919 рр.), «Київське товариство оборони жінок» (1905–1917 рр.) та «Одеське товариство оборони жінок» (1904–1917 рр.). Подібні цілі ставили перед собою й жіночі організації Галичини, такі як «Товариство опіки над слугами та робітницями», «Товариство вакаційних осель» чи «Товариство опіки над дітьми та молоддю». Потужними була в обох частинах України товариства, що мали на меті боротьбу з проституцією.

Після революції 1905 р. в Російській імперії відбувається політизація жіночого руху та з'являються товариства, які ставлять за мету громадсько-політичні цілі й можуть бути окреслені як феміністичні з позицій їх ідеологічного спрямування. Потужною організацією стає Київський Жіночий Клуб (з 1909 р.).

Важливим показником консолідації, структурного та ідеологічного оформлення жіночого руху була участь українського жіноцтва у Всеросійських жіночих з'їздах, таких як: Перший Всеросійський жіночий з'їзд (1908 р.), Всеросійський з'їзд по боротьбі з торгівлею жінками (1910 р.) та Всеросійський з'їзд з жіночої освіти (1913 р.), а також вихід на європейську арену, участь у Міжнародних конгресах та з'їздах. Це, на думку дослідників, сприяло залученню жінок України до загальноцивілізаційних процесів, розширювало коло уявлень та понять про механізми та методи боротьби за жіночі права [4].

Помітною стає також участь жінок у громадських організаціях, таких як «Просвіта», та політичних партіях, які не ставили прямих феміністичних завдань, проте сприяли зростанню соціальної активності жіноцтва та його включенню

в суспільне життя. Отже, станом на поч. 1910-х рр. можна говорити про формування в Україні жіночого руху різного спектру – від добродійного до громадсько-політичного, останнього – переважно у рамках поміркованого фемінізму, але в будь-якому разі такого, що розвивався синхронно, в хронологічних та ідеологічних рамках європейського жіночого руху в цілому.

Війна, революція та політичні права жінок. Як не парадоксально це може виглядати на перший погляд, але дослідниками відзначено, що важливим каталізатором процесів емансипації жінок стало таке «маскулінне» явище європейського цивілізаційного простору, як Перша Світова війна. Саме вона відкрила для жінок нові можливості самореалізації як у повсякденному житті, зокрема, через нестачу чоловічих кадрів, так і на фронті. Таким чином, європейське, у т. ч. українське, жіноцтво отримало змогу виявити свої здібності в тих сферах, які досі залишалися поза їхньою компетенцією та які не міг опанувати феміністичний рух мирного часу. Це стосувалося в т. ч. вищих шкіл, в яких жінки нерідко саме в цей час вперше посідають викладацькі посади, що є вищими за асистентські, тобто стають передовсім доцентами, нерідко замість призваних на фронт чоловіків. Не кажучи вже про те, що в цей же час широких масштабів набуло заняття жінок такою «традиційною» для них у військовий час справою, як робота сестер милосердя. Більш широкого визнання зазнає в цей час і праця жінок-лікарів.

Водночас, вперше, хоча і не масово, жінки з'явилися й на фронті та брали участь у бойових діях. В українському випадку найяскравішими прикладами цього є долі Українських Січових стрільців Олени Степанів та Ольги Басараб.

У тісному зв'язку з новими професійними можливостями, а отже і новими обов'язками жінок, стояло питання їхніх політичних та громадянських прав. Початок процесу наділення жінок виборчим правом, одразу не лише пасивним, але й активним, було покладено в 1895 р. у Австралії. І хоча в межах Російської імперії таке право ввело в 1906 р. на своїх теренах Велике князівство Фінляндське, в результаті чого вже до першого парламенту Фінляндії із загальної кількості 200 депутатів було обрано 19 жінок, на решту території імперії приклад автономної Фінляндії не поширювався.

Утвердження принципу рівноправності жінок і чоловіків у питанні виборчого права у більшості країн Європи відбулося наприкінці Першої Світової війни, а в Російській імперії – на початку 1917 р., що стало результатом революційних подій та активних виступів самих жінок з вимогою цих прав. В результаті вже Тимчасовий уряд офіційно визнав виборчі права жінок. А загалом на поч. 1920-х рр. переважна більшість країн Європи та Америки законодавчо закріпили рівність громадянських та політичних прав жінок та чоловіків, включаючи активне виборче право.

Не стала винятком і Україна, в якій військові та революційні події 1917 р. стали черговим кроком для вияву жіночої політичної активності, тісно пов'язаної із загальним національним та суспільно-політичним піднесенням. Так, до складу Української Центральної ради було обрано 11 жінок, а у вересні 1917 р. під час Жіночого з'їзду, що проходив у Києві, було засновано Український Жіночий Союз.

Проте утвердження радянської влади призвело до зміни характеру жіночого активізму, передовсім у його національному аспекті, та утвердження політики радянської «державної емансипації» у заданих нею політичних та суспільних рамках. Радянська влада оголосила стратегію цілковитого зрівняння в правах, у тому числі політичних та громадянських, жінок

і чоловіків, проте традицію розвитку жіночого руху в Україні, який був важливим чинником ґендерних змін, було, таким чином, перервано. Натомість в Західній Україні український жіночий рух отримав продовження та розвиток, у значній мірі в зв'язку з відповідними рухами жінок в інших країнах Європи, свідченням чого є діяльність потужного «Союзу українок» та його участь у міжнародному жіночому русі в 1920–1930-х рр.

Таким чином, жіночий рух на теренах України, як Наддніпрянської, так і Західної, попри певну специфіку, пов'язану з політичним розвитком Росії та Австро-Угорщини, відбувався в межах та у відповідності до процесів, які проходив жіночий рух решти країн європейського світу, повторюючи цей розвиток в більшості структурних та ідейних компонентів. А в деяких його проявах, таких як жіночий освітній рух, навіть випереджаючи його. Синхронність перебігу історичних

ґендерних змін в Україні та західних країнах європейського світу є, таким чином, важливим чинником участі України в світовому цивілізаційному поступі.

1. *Богачевська-Хомяк М.* Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884–1939: Пер. з англ. / М. Богачевська-Хомяк. – К., 1995. – 424 с.
2. *Кобченко К.* Вхідження жінок у «чоловічий» храм науки: Університет Св. Володимира і жіноцтво / К. Кобченко // Українознавство – 2009: Календар-щорічник. К., 2008. – С. 84–95.
3. *Кобченко К.* Жінки з Наддніпрянської України у вищій школі Швейцарії (кінець XIX – початок XX століття) / К. Кобченко // Вісник Львівського університету. Серія історична. 2005. – Вип. 39–40. – С. 611–627.
4. *Смоляр Л.* Жіночий рух України як чинник ґендерної рівноваги та ґендерної демократії в українському соціумі. [Електронний ресурс] / Л. Смоляр. – Режим доступу: <http://party.civicua.org/women/zhruh.htm>.
5. *Смоляр Л.* Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX – поч. XX ст. Сторінки історії / Л. Смоляр. – Л., – 1998. – 408 с.
6. *Kleinau E.* Bildung und Geschlecht: eine Sozialgeschichte des höheren Mädchenschulwesens in Deutschland vom Vormärz bis zum Dritten Reich. Weinheim / Elke Kleinau. – 1997. – 304 s.
7. *Neumann D.* Studentinnen aus dem Russischen Reich in der Schweiz (1867–1914) / Daniela Neumann. – Zürich? 1987. – 270 s.

Катерина Левченко

ґендерна дискримінація як показник «недомодернізації» українського суспільства

Аналізуються складові процесу цивілізаційного та модернізаційного розвитку сучасної України, невід'ємною частиною яких мають бути політика та практика, пов'язані із утвердженням прав людини, забезпеченням рівноправності всіх перед законом, політичною участю громадян, верховенством права, включаючи принципи ґендерної рівності. Наведені приклади та оцінки в зазначених сферах дають підстави для висновків, що сучасний стан української державності та суспільства не відповідають класичному розумінню модернізації і потребують суттєвих демократичних змін.

The author reviews components of civilization's and modernization's processes in Ukraine, part of which must be policy and practice related to the promotion of human rights, political participation of citizens, rule of law, including principles of gender equality. The examples and assessment in these areas allow to conclude that the current situation of the Ukrainian state and society do not meet the classic sense of modernization and require substantial democratic change.

Про модернізацію зазвичай згадують в контексті технологічних чи економічних перетворень. Між тим класичне розуміння модернізації в політичній та соціальній науці пов'язане, в першу чергу, з діями з утвердження прав людини, забезпеченням рівноправності всіх перед законом, політичною участю громадян, верховенством права. Серед них важливе місце займають і права жінок, про що писав ще засновник соціології Г. Зіммель [5], досліджували наші сучасники У. Бек [2], французький філософ М. Фуко, російські політологи С. Айвазова, О. Хасбулатова [3] та інші.

«Більшість шансів – більшій кількості людей» – основний смисл модернізації. Відповідно, розширення шансів стосується і чоловіків, і жінок. Враховуючи традиційне дискриміноване становище жінок в суспільстві, наявність суттєвих порушень їхніх прав, кількість виявів яких в Україні за останні роки не тільки не зменшилась, а, навпаки, збільшилась, розширення шансів має стосуватися насамперед жінок.

Тому вимоги повноти громадянських прав для жінок і проблематика ґендерної рівності є важливою частиною модернізаційних процесів, взаємозв'язок між якими глибоко проаналізований дослідниками [1]. Невипадково аналітики Всесвітнього економічного форуму в Давосі щорічно публікують доповіді «Глобальний ґендерний розрив», вбачаючи в ньому гальмо для модернізаційних процесів. До показників відносять, серед інших, можливість рівної економічної участі жінок і чоловіків, доступ до освіти, охорони здоров'я, процесу прийняття рішень та управління державними справами тощо [4].

Не дивлячись на приєднання до всіх міжнародних документів щодо прав жінок та проголошення рівноправності громадян в Конституції України та національному законодавстві, ґендерна дискримінація набирає обертів в Україні,

а жінки фактично залишаються громадянками другого сорту. Форми цієї дискримінації можуть бути кричущими, можуть бути малопомітними, але їхні дії є впливовими. Наведемо декілька конкретних прикладів.

В складі Кабінету Міністрів України (2010–2011 рр.) немає жодної жінки. Різниця в заробітній платі жінок і чоловіків за працю рівної цінності складає більше 30 % на користь останніх. При цьому рівень освіти жінок навіть вищий, ніж у чоловіків. Насильство в сім'ї та торгівля людьми також мають ґендерне забарвлення. Так, серед потерпілих від насильства – більше 90 % жінки. 98,6 % жінок серед працівників дошкільних закладів, 84,5 % – в середніх школах. Загалом, жінки працюють у соціально важливих, але низько оплачуваних державних секторах (наприклад, освіта, охорона здоров'я та соціальні послуги). Поширеною є прихована дискримінація, що вкоренилася в суспільній свідомості, консервативних ґендерних стереотипах, коли роль жінки пов'язується виключно з сім'єю, а чоловіка – з суспільною діяльністю. Непредставленість жінок у сфері прийняття рішень суперечить принципам демократичного розвитку і є також виявом ґендерної нерівності в Україні.

Сексизмом переповнені оголошення про працевлаштування. Встановлюються нові обмеження на роботу жінок, приймаються відверто дискримінаційні нормативні документи. Подвійне навантаження на жінок, які працюють і в суспільному, і в домашньому господарстві не зменшується. На 4–6 годин більше за чоловіка працює жінка за рахунок праці в домашньому господарстві, яка не враховується як продуктивна, а тому не оплачується й не враховується в пенсійних системах. Вимушене проведення часу в декретних відпустках в ситуації нерозвинутості інфраструктури дитячих садків при мізерних виплатах на дитину призводить